

Erdélyi Mónika

NEMZETI ÜNNEP SZÜLETIK: 1849. MÁRCIUS 15.¹

Kutatási célok, kutatási módszerek

A magyar történelmi emlékünnepek közül március 15-e jelenkori és múlt századi megünnepléseit kívánom tanulmányozni. Az elemző munkát az első, az 1849-es évforduló taglalásával kezdtem el.² Tanulmányomban azt vizsgáltam, hogy a szabadságharc ideje alatt mi mindent jelentett március 15-e az akkor élőknek. Másrészt pedig az 1849. évi ünnepségek megszervezéséről és az ezeket az ünnepeket átható és felépítő szimbólumokról próbáltam összefoglaló képet adni. Az 1849-es ünnepségekkel kapcsolatban elsősorban levéltári forrásokra (nagyobbrészt korabeli sajtóorgánumokra, kisebbrészt ünnepi beszédekét közlő nyomtatványokra) támaszkodhattam. A pár évvel ezelőtt Szegeden megtartott Idő és emlékezet című nemzetközi konferencián ezen forrásokat másfajta szempont szerint elemeztem: 1848 március 15. emlékének megszerkesztését vizsgáltam az 1849. évi március 15-i ünnepségek kapcsán. Arról beszéltem, hogy kik és hányféleképpen emlékeztek és emlékeztettek 1849. március 15-én az egy évvel ezelőtt történtekre.³ Jelen tanulmányomban március 15-ét, elsősorban mint kitálat (vagy megalkotott) hagyományt közelítem meg.

Tudomásom szerint a március 15-i ünnepségek történetének néprajzi szempontú feldolgozása még nem történt meg. Március 15-e, mint ünnep történetével foglalkozó hazai szakirodalomból Gyarmati György⁴ és Gerő András⁵ munkáit kell kiemelni. Az előbbi március 15-e politikatörténetének összefoglalására vállalkozott, az utóbbi a sajtóanyag, mint forrás révén kívánta elemezni a centenáriumi ünnepkört. Gerő András munkáiban többször is vázolja március 15-e történetét, de csak röviden és az ünnepségeket nem írja le. Szabó Róbert az 1948. évi budapesti ünnepségek megszervezését s lebonyolítását mutatja be tanulmányában⁶. Néprajzi szempontú tanulmányok közül megemlítenédők: Hofer

¹ E tanulmány megírásához nyújtott segítségéért köszönetet mondok Barna Gábornak és Zakar Péternek

² Megállapításaimat a Belvedere Meridionale XII. évfolyamának 1-2. számában összegeztem, mely tanulmány bővített változata a Honismeret 1999/4. számában megjelent cikknek.

³ Ez az előadásom meg fog jelenni a szerkesztés alatt álló konferenciakötetben.

⁴ Gyarmati 1998.

⁵ Gerő 1993., 1998.

⁶ Szabó 1998.

Tamás⁷ az 1989. évi budapesti, Bodó Júlianna⁸ pedig az 1995. évi csíkszeredai március 15-ről írt cikket. Plainer Zsuzsa⁹ az 1998. évi nagyvárad-i ünnepséget elemzi, Feischmidt Margit és Rogers Brubaker¹⁰ pedig '48 százötven éves évfordulóját vizsgálja Magyarországon, Romániában és Szlovákiában. Horváth György¹¹ és Némédi Dénes¹² sajtótermékeket elemeznek egy-egy tanulmányban.

A történelmi emlékünnap

Az emberi kultúra működése elválaszthatatlan a jelek és jelképek használatától. Az emberi közösségek funkcionálása feltételezi a folyamatos kommunikációt, melyet a jelek segítségével tartanak fenn. A kultúrák tényei nem pusztán önmagukban álló jelenségek, hanem az adott kultúra kontextusában a legtöbb esetben még valamilyen többlet jelentéssel is telítődnek – a közösség tagjai számára szimbolikus jelentéssel is bírnak, valaminek a jeleként értelmezhetők.¹³ A kultúra szimbólumokba ágyazott jelentések történetileg átörökölt modelljét, szimbolikus formában öröklött eszmék rendszerét jelenti, amelyeknek a közvetítésével kommunikálnak az emberek, megőrzik önmagukat és kifejlesztik az életre vonatkozó ismereteiket és viselkedésmódjaikat.¹⁴ A szimbólumok, mint a jelentés tárházai, segítenek leküzdeni a kommunikációból adódó problémákat, elősegítve az emlékezést és bizonyos mértékig kiküszöbölve a gondolatok újbóli kifejezésének szükségességét.¹⁵

Egy történelmi emlékünnapnak – mint az nevében is benne foglaltatik – kifejezetten a visszaemlékezés a fő rendeltetése. Hogy konkrétan mi mindenre kell visszaemlékezni, s hogy miért, az sok mindentől függ. Általánosságban véve viszont röviden fölvezethetjük, hogy egy történelmi emlékünnap milyen funkciókkal bír.

Egyrészt egy ilyen ünnep magában hordozza elhalt embertársaink iránti tiszteletünket példaértékű tetteikért, és ez felkeltheti bennünk az emberi mulandóság s halhatatlanság gondolatát is. Másrészt az ünnep kiválthatja a folyamatosság érzetét is, hiszen olyan értékekre emlékeztet, melyek túléltek és még túlélhetnek embereket, sőt generációkat. Ez által összeköti a jelent a múlttal, ugyanakkor fölébresztheti, illetve ébren tarthatja a jövőbe vetett hitet is. Így biztatást, ösztönzést is jelentenek. Harmadrészt a történelmi emlékünnap a közösséghez tartozás hangsúlyozásának, az identitás megerősítésének egyik leghatásosabb módszere. „Az igazodás az értékek elfogadását jelenti... a hagyományok

---

⁷ Hofer 1992.

⁸ Bodó 1995.

⁹ Plainer 2001.

¹⁰ Feischmidt–Brubaker 1999.

¹¹ Horváth 1996.

¹² Némédi 1997.

¹³ Hoppál–Niedermüller 1983. 258.

¹⁴ Hoppál–Niedermüller 1983. 265.

¹⁵ Firth 1983. 192.

vállalásával a csoporthoz tartozást tudatosítjuk.”¹⁶ Negyedrészt a történelmi emlékünnap a fennálló rendszer igazolását legitimálását is elősegítheti, hiszen „a szimbólumoknak igazolás céljából történő segítségül hívása... hatásos eszköz lehet arra, hogy egy másik személy viselkedését befolyásoljuk”.¹⁷ Ugyanakkor a történelmi emlékünnap rendszerellenes tiltakozás is lehet. Ahogy Jan Assmann fogalmazott: „Elnyomás körülményei között az emlékezés az ellenállás egyik formájává válhat.”¹⁸ És végül arról sem szabad megfeledkezni, hogy a szimbolizáció egy folyamat. Mégpedig olyan folyamat, amelyben állandóan újratermelődik – a társadalmi használat által – a létrehozott jelentés.¹⁹ Így a történelmi emlékünnap alkalmat adhat arra is, hogy átértelmezzünk dolgokat, sőt még arra is, hogy visszamenőleg átírjuk – újból és újból megkonstruáljuk – a történelmet.

A társadalom átalakulása

A pesti ifjúság fellépése vér és minden rendzavarás nélkül, komoly eredményeket ért el 1848. március 15-én. Március 15-e igazi jelentősége azonban nem szűkíthető le a főváros „meghódítására”, arra, hogy meghátrálásra késztette a Habsburg-uralom legfontosabb hazai politikai szervét, a Helytartótanácsot. A márciusiak sikere rövidesen Pozsonyra és Bécsre is hatással lett.²⁰

Pozsonyban az utolsó rendi diéta, amely egykor hónapokon át egyetlen végleges paragrafusban is alig tudott egyezsége jutni, most a forradalmi helyzetben Kossuth vezetése alatt, napokon, sőt olykor órákon belül végzett egy-egy fontos kérdéssel: március 18-án a közteherviselés, a jobbágyszabadítás és a papi tized eltörlése ügyével.²¹

Az V. Ferdinánd által 1848. április 11-én szentesített törvények kimondták a nemesi kiváltságok megszűnését, s velük a parasztok feudális kötöttségeinek, terheinek eltörlését is. A törvények az azonnali jobbágyszabadításról szóltak, s a földesurak kártalanítását a „nemzeti közbecsület védőpajzsa” alá helyezték – tehát állami kártalanítást helyeztek kilátásba. Mindezek alapján a volt jobbágyság mintegy 40%-a tulajdonába kapta az eddig általa használt úrbéri földeket.²²

¹⁶ Hoppál–Niedermüller 1983. 276.

¹⁷ Firth 1983. 195.

¹⁸ Assmann 1999. 73., 83-86.

¹⁹ Hoppál–Niedermüller 1983. 266.

²⁰ Hermann 1996. 28-29.

²¹ A forradalmi Pest tehát elég erős volt ahhoz, hogy a liberális nemeseket az országgyűlésen előrelendítse, és támaszt adjon Kossuthnak a nemzeti jobbszárny és Bécs vonakodásával szemben. Ahhoz viszont nem volt elég erős, hogy a forradalmi Párizs mintájára az ország politikai irányítását saját kezébe vegye át a nemességtől. E ponton Kossuth is határozottan a nemesi vezetést képviselte, az irányítást nem volt hajlandó Pozsony kezéből kiadni, és inkább csak a segédcsoport szerepét szánta a pestieknek. Kosáry 1990. 331.

Kossuth 1849 március 15-én azt írja feleségének, hogy 1848 március 15-e nem volt több egy kis pesti lármánál. Mód 1953. 655.

²² Herber–Martos–Moss–Tisza 1997. 163.

Összegzésként elmondhatjuk, hogy az áprilisi törvényekkel Magyarország rendi, feudális berendezkedése polgári parlamentáris berendezkedéssé alakult át. Ezen átalakulás kibontakozásában viszont rendkívüli szerepe volt a pesti vértelen forradalomnak. Így nem csoda, ha az 1848-49-es forradalom és szabadságharc szimbólumává március 15-e vált. Az új, radikális sajtó legfőbb orgánuma, a Márczius Tizenötödike szimbólumként címében is a pesti forradalom dátumát viselte.

Március 15-e, a szabadságharc szimbóluma

Azt, hogy március 15-e mi mindent jelentett 1848-49-ben, azt az akkor élők nagyon pontosan megfogalmazták, megmagyarázták. A cikkek nagy része, a szónoklatoknak pedig mindegyike e fogalmat értelmezi – némelyik igen hosszasan –, és az ünnepségekről szóló tudósítások is legtöbbször a fogalom meghatározásával kezdik beszámolójukat. 1848-ban a polgári átalakulást az uralkodóval egyetértésben képzelték el, a szabadságharc idején viszont március 15-e már egyszerre jelentette a nemzet szabadságát az osztrák uralkodóházzal szemben és a nép szabadságát a nemességgel szemben.²³

Most nézzük meg, hogy konkrétan mi mindent jelentett március 15-e 1849-ben az akkori ember számára:

Egyrészt azokat az V. Ferdinánd által 1848. április 11-én szentesített törvényeket jelenti, amely törvények értelmében megszületett a független, felelős magyar minisztérium, a sajtószabadság és amely törvények kimondták – többek között – az alsótábla népképviselői alapra helyezését, a nemesi kiváltságok és a parasztok feudális kötöttségeinek megszűnését.²⁴ E törvényeket – mint fentebb már említettem – a Pozsonyban székelő utolsó rendi országgyűlés dolgozta ki. Így ez a fogalom egyaránt emléket állít mind a pesti radikálisok, mind a pozsonyi liberális nemések erőfeszítéseinek. „Üdvözlünk téged, 1848-diki országgyűlés! mely utolsó valál Pozsonyban, de legelső vagy a’ magyar nemzet történetében... És légy üdvözölve hazám lángkeblű fiatalsága, ti, kik Pozsonyban és Pesten elsőк valátok megragadni a szabadság zászlóját...”²⁵

Másrészt azt is figyelembe kell venni, hogy 1848. április 11-e óta eltelt 11 hónap alatt sok minden megváltozott: a Habsburg-magyar ellentét most ismét fegyveres összecsapásba torkollott. Így március 15-e nemcsak a magyaroknak a Habsburgok ellen folytatott több évszázados küzdelmét foglalja magába, de egyben akkori harcát is szentesíti, hiszen: „...a király megegyezését s adott szavát, mellyel a mártíusi törvényeket megerősítette, visszavonta, s a magyar nemzetet, mert jogosan nyert alkotmányából nem engedett, fegyverrel támadta meg.”²⁶

A fegyveres önvédelem viszont súlyos áldozatokkal járt. Ahogy a tordaiak

²³ Erdélyi 1999. 53.

²⁴ Kosáry 1990. 332-335.

²⁵ Közlöny 1849. 53. szám

²⁶ Szabados 1849. 6.

panaszolják: ki vagyonát, ki szeretteit veszítette el.²⁷ Ezért nem csoda, ha március 15-e a veszteségeket, fájdalokat is feleleveníti: „a harczmezőn elhunyt bajnok testvéreink emlékének szenteljük e napot” – írja az Alföldi Hírlap.²⁸

Március 15-e évfordulója a nemzet összetartozását, egységét is kifejezte, hiszen közös célokat, érdekeket szimbolizált. A szabadságharc hívei közt húzóódó ellentétek fölé emelkedve meg tudott maradni „minden becsületes érzelmű magyarnak legnagyobb ünnepé”²⁹-nek pártállástól, vallási- és etnikai hovatartozástól függetlenül. Az általam gyűjtött dokumentumokban az ünneplő helységek többsége mégis református. Egyik fő oka ennek, hogy a keleti országrészek dominánsan protestánsok voltak, s máig is azok. Azt, hogy a protestánsok számára március 15-e miért oly kitüntetett jelentőségű, azt Szoboszlai Pap István, református püspöktől tudhatjuk meg, aki így hálálkodik Istennek: „Adtad nekünk törvényeit a’ szabadságnak: ...hogy...ne légyen többé honunkban sem a’ Sion, sem a’ Garizim hegyéhez kötve a’ Te imádságod, de minden lélek akadály nélkül járulhasson hozzád imájával, hite és meggyőződése szerint.”³⁰ Az V. Ferdinánd által 1848. április 11-én szentesített 20. törvénycikk kimondta a bevett vallásfelekezetek teljes egyenlőségét és kölcsönösségét. Ezáltal a katolikus vallás megszűnt államvallás lenni, s a protestánsok szerint így vége lett annak az üldöztetésnek, amely három évszázadon át nehezedett rájuk. Jóllehet, a protestánsok számára a szabadságharc vallásgyakorlatuk szabadságát is jelentette, azért azt sem szabad elfelejtenünk, hogy a katolikus klérus többsége is támogatta a nemzet szabadságharcát.³¹ A forrásokban a katolikus-protestáns ellentét egyáltalán nincs kidomborítva, sőt érzékeltetve se és magára a törvénycikkre való utalásra is egyedül csak Szoboszlai Pap István beszédénél találok. A beregszászi ünnepségről szóló cikkben pedig arról olvashatunk, hogy a reformátusok és a katolikusok „a hon veszélyébeni” egyetértés és összetartás fogadalmával tértek haza templomaikból.³² A nemzet érdeke mindennél fontosabb. Olyannyira, hogy a zerindiek és a mihályfalviak az idegen ajkú, de magyar érzelmű honfitársaikat (románokat, izraelitákat) is meghívták az ünnepségekre, akik arra el is mentek.

Az átalakulást üdvözlő rendezvények

Március 15-e ünneppé alakulásának gyökerei véleményem szerint 1848-ban keresendők. Gondoljunk csak az 1848. március 15-i esti színházbemutatóra vagy a pár napos elcsúszással lejátszódó „országos forradalom”-ra. Értem ezalatt azokat a fáklyás felvonulásokat, egyházi hálaadásokat, színházi előadásokat, esti kivilá-

²⁷ Esti Lapok 1849. 24. szám

²⁸ Alföldi Hírlap 1849. 22. szám

²⁹ Közlöny 1849. 62. szám

³⁰ Szoboszlai 1849. 1.

³¹ Bucsay 1985. 183. és Szántó 1988. 405.

³² Közlöny 1849. 66. szám

gosításokat stb., melyeket az ország különböző részein rendeztek a pesti forradalom hírének örömeire. A korabeli lapok (a Pesti Hírlap és a Pesti Divatlap) bőségesen beszámolnak ezekről a – rendszerint népgyűlést követő – rendezvényekről. Lukácsy Sándor gyűjtötte össze és tette közzé ezen újságcikkeket, visszaemlékezéseket, egykorú beszámolókat³³; az egyházi szónoklatok némelyike pedig külön nyomtatvány formájában máig megtalálható a levéltárakban³⁴.

Az átalakulásra emlékező/emlékeztető rendezvények

Egy 1848. március 18-án kelt felhívás a szabadság terén felállítandó emlékmű tervéről tájékoztatja az olvasókat és egyben kéri a nemzet anyagi hozzájárulását a terv megvalósításához.³⁵ Az emlékmű ugyan nem készült el, de a forradalom és szabadságharc hívei fáradhatatlanul munkálkodtak március 15-e halhatatlanná tételén. E szellemnek a jegyében rendezték meg – egyrészt – az 1849-i ünnepségeket is.

Az ünnepségek megszervezése

Az ünnepek nem spontán szerveződtek, hanem a megyék, a községek közgyűlései rendelték el és egyben utasították a papokat, hogy hálaadó istentiszteletet mondjanak a jeles napon. Mivel Tiszántúl és Erdély volt ekkor magyar kézen, ezért az ünneplő helységek e területeken találhatók. Békés megye a március 6-án tartott bizottmányi ülésen elrendelte, hogy március 15-ét az egész megye minden községe ünnepelje meg. Egyszersmind kimondta, hogy „Kossuth drága életéért”, a hadseregnek és annak vezéreinek győzelmes előrehaladásáért minden hitfelekezet templomában imádkozzanak és a népet a szabadságharc állásáról egyházi beszédekkel világosítsák fel.³⁶

Szegeden a március 12-én, Szentesen a március 14-én tartott közgyűlés³⁷, Munkácson a várparancsnok, Mezösy Pál, Borgó-Tihán a határvonal parancsnok, Dobai József őrnagy rendelte el az ünneplést³⁸. Bár a többi forrás nem említ sem közgyűlési határozatot, sem más rendeletet, azért mégis kiérezhető belőlük, hogy másutt se spontán szerveződtek az ünnepségek.

Mivel ekkor Debrecen volt a fővárosunk, ezért nem csoda, hogy a debreceni ünnepről találtam a legtöbb és legrészletesebb forrást. Debrecenben az ott székelő Országos Honvédelmi Bizottmány március 13-án kiadott rendeletének

---

³³ Lukácsy 1989.

³⁴ lásd Szabó Richard, Tatay Sámuel, Mihó László, Molnár János

³⁵ Hermann 1996. 28.

³⁶ Közlöny 1849. 56. szám

³⁷ Reizner 1899. 149. és Tiszavidéki Újság 1849. 24. szám

³⁸ Alföldi Hírlap 1849. 29. szám és Honvéd 1849. 69. szám

megfelelően tartották meg az ünnepséget, azaz egy központi előírás szerint.³⁹ Már a kora reggeli órákban ágyúlövések hirdették az ünnepély kezdetét. A város főterén a Bocskai-huszárok és az 5. huszárezred tartalék osztálya állt díszőrségben. Mögöttük sorakozott egy század gyalogság fegyverben, s az 1. honvéd vadászrezd egy osztálya fegyver nélkül, díszben. Ezekhez csatlakozott még egy debreceni nemzetőrség lovas- és gyalog zászlóalja.⁴⁰ Reggel 9 órakor a város összes templomában megkondultak a harangok. A kivonult katonaság díszlövéseket adott le, s a városon kívül felállított honvéd-tüzérség ágyúlövéseinek dübörgése mellett a római katolikusok templomában kezdetét vette a hálaadó istentisztelet sor.⁴¹ Itt báró Bémer László nagyváradai püspök az összes katonai és polgári méltóságok jelenlétében szentmisét celebrált,⁴² melyet Lázár Miklós, helybéli káplán beszéde követett.⁴³ A katolikus templomból ünnepélyes díszmenetben vonult át a sokaság a reformátusok templomába, miközben a Zanini zenekar a Rákóczi-indulót játszotta. A Szabadság téren a templomig a helybeli nemzetőrök és a Bocskai-lovasok díszfala állt. A Nagytemplomban előbb Könyves Tóth Mihály tartott egyházi beszédet, utána Szoboszlai Pap István mondott könyörgést.⁴⁴ Az istentisztelet végeztével általános katonai szemle következett a református templom előtti téren, ahová szintén díszmenetben vonult a tömeg.⁴⁵ Mészáros Lázár hadügyminiszter lelkesedésre buzdította a csapatokat és megelégedését fejezte ki eddigi hősiességükért.⁴⁶ A katonaság a zenekar és a nép éljenzésének kíséretében léptetett el a hadügyminiszter és a tábori kar előtt, közben az ágyúk dörögtek.⁴⁷ A díszszemle után a tömeg széteszlott és a délelőtti ünneplés így a Szabadság téren ért véget.⁴⁸

A délelőtti eseményeket nagyon pontosan szervezték, a délutáni program viszont kötetlenebb volt. A rendelet csak arról tájékoztatót, hogy délután 3 órakor a város erdőjében népgyűlést fognak tartani, abba viszont, hogy ez a népgyűlés hogyan szerveződik meg, és hogyan folyik le, már nem szólt bele. Tehát a Városerdőben – ma Nagyerdő – folytatódott tovább az ünnepély, ahová is kocsikon, lovon, gyalog vonult ki az ünneplő sereg. A Fürdőház előtt igen nagy volt az élénkség: a katonai zenekar különféle magyar, olasz és lengyel darabokat játszott miközben zsákba futást rendeztek.⁴⁹ Szószékeket is állítottak, ami népgyűlés tartására hívta fel az emberek figyelmét. Ennek ellenére kb. délután 5-6 óráig senki sem jelent meg a szószéken, amikor is végre megpillantották kedvenc szónokukat, Besze Jánost, s felkérték arra, hogy tartson beszédet. Ő erre ekkor még nem vál-

³⁹ Alföldi Hírlap 1849. 22. szám

⁴⁰ Közlöny 1849. 55. szám és Vasárnapi Újság 1906. 11. szám

⁴¹ Vasárnapi Újság 1906. 11. szám

⁴² Közlöny 1849. 55. szám és Vasárnapi Újság 1906. 11. szám

⁴³ Alföldi Hírlap 1849. 23. szám és Esti Lapok 1849. 19. szám

⁴⁴ Alföldi Hírlap 1849. 23. szám és Esti Lapok 1849. 19. szám

⁴⁵ Alföldi Hírlap 1849. 23. szám, Közlöny 1849. 55. szám és Vasárnapi Újság 1906. 11. szám

⁴⁶ Vasárnapi Újság 1906. 11. szám

⁴⁷ Közlöny 1849. 55. szám

⁴⁸ Alföldi Hírlap 1849. 23. szám

⁴⁹ Közlöny 1849. 55. szám, Esti Lapok 1849. 19. szám és Vasárnapi Újság 1906. 11. szám

lalkozott, hanem előbb a sátoraljaújhelyi református lelkész, Vályi Pál szólt, és csak őt követte Besze. Az Alföldi Hírlapban szóvá is tették azt, hogy az ünnep szervezői nem gondoskodtak szónokokról. A népgyűlés után „a sült ökör tagoláshoz és a hordók üritéséhez fogott a jókedvű közönség”.⁵⁰

Ez a délutáni oldott hangulat még bensőségesebbé vált este, amikor is az emberek kötetlenül beszélgettek a kivilágított utcákon.⁵¹ A délelőtti szervezettséggel szemben a délutáni és az esti programokat a rendezetlenség, a spontaneitás jellemezte. Az OHB csak annyira szólt bele az esti eseményekbe, hogy elrendelte a város kivilágítását.⁵²

A propaganda

Források hiányában nincs tudomásunk arról, miként tájékoztatták a szervezők a lakosságot az ünnep tervéről. Valószínű, hogy a papok is felhívták a hívek figyelmét a rendezvényre misék előtt vagy után, de az is előfordulhatott, hogy falragaszok szólították fel az embereket a nagy napra. Annyi azonban bizonyos: a korabeli újságok közül csak kettőben találtam felszólító jellegű cikket. A Tiszavidéki Újság így kezdi március 10-i cikkét: „Hazám fiai és leányai – főleg ti egyházi és világi előljárók, egy figyelmeztető szavam van hozzátok! Néhány nap múlva egy dicső év repülend át a magyar nemzet életén...” Majd így folytatja: „Rendezetek ünnepeket, méltókat e nagy naphoz...”⁵³ Az Esti Lapok pedig arról ír március 14-én, hogy másnap lesz március 15-e és a „honvédelmi bizottmány rendeletéből e nap országos ünnep leend. Ágyúk fognak szólani, isztentisztelet tartatik a templomokban, népünnep lesz, mindenki felveszi legjobb öltözetét, és legszebb reményeit.”⁵⁴

Az ünnepségek szervezői

Az ünnepek szervezésében, levezetésében egyházi és világi személyek egyenlő mértékben vették ki részüket. Az ünnepek főszereplői között találunk bírót, lelkészt, hittanárt, főjegyzőt, viceispánt, választmányi tagot, tisztet, tanárt, nyelvészt, országos biztost. Közülük is leginkább papok és tisztek kerültek a figyelem középpontjába az ünnepek lefolyása során.⁵⁵ Vagyis az ünnepeket a társadalom azon rétege szervezte meg és vezette le, amely a társadalom vezetését is gyakorolta, valamilyen szinten és formában. Értelmiségi mivoltuk azt sejteti, hogy gyakorlatuk lehetővé tette az ünnepek szervezésében. Az ünnep szervezése al-

---

⁵⁰ Alföldi Hírlap 1849. 23. szám

⁵¹ Alföldi Hírlap 1849. 23. szám

⁵² Esti Lapok 1849. 19. szám

⁵³ Tiszavidéki Újság 1849. 19. szám

⁵⁴ Esti Lapok 1849. 18. szám

⁵⁵ Erdélyi 1999. 56-59.

kalmat adhatott e vezetőknek, hogy az adott társadalomban népszerűségüket – és ezáltal befolyásukat – tovább erősítsék, de egyúttal arra is, hogy ellenséges magatartás esetén magas beosztásukat, állásukat és tekintélyüket elveszítsék. Ez utóbbi esetre csupán két példát tudok említeni. Szentesen a római katolikus pap megtagadta a közgyűlés azon rendeletét, mely szerint március 15-én egyházi beszédet kell tartania. A közgyűlés e papot a kormánybiztosnál följelentette, javait pedig elzárták.⁵⁶ Az Alföldi Hírlap pedig arról ír, hogy Munkácson a katolikus és görög egyesült egyházakban a papok ünnepi beszéd helyett gyászmisét celebráltak. A lelkészek ezen tettét a cikkíró március 15-e kigúnyolásának nevezte és szerinte megvetést érdemel.⁵⁷

Az ünnepségek résztvevői

A források mindig csak 'tömeg'-ről, 'nép'-ről beszélnek és sehol sem említik, hogy az ünnepségeken milyen korosztály képviselte magát. Csak Reizner János szól arról, hogy a szegedi ünnepen részt vett az összes tanuló ifjúság is, tanáraik vezetésével.⁵⁸ Az ünneplők nemi megoszlásáról sem szólnak a források, csupán az Alföldi Hírlap számol be arról, hogy a debreceni ünnepségen nagyszámban vett részt a városi lakosság, férfiak és nők egyaránt. A debreceni ünnepségen nemcsak a város lakossága képviselte magát, hanem vidékiek is megjelentek.⁵⁹

A debreceni ünnepségen a rendeletnek megfelelően jelen voltak az ország legfőbb vezetői – csak Guyont és Mészároost említik név szerint a cikkek. Itt szeretném megemlíteni Székely József 1893-ban írt cikkét, amely arról számol be, hogy március 15-e egyéves ünnepét Kossuth Lajos ünnepelte meg legelőször a debreceni református templomban családjával együtt, valamint a délutáni programban is részt vett.⁶⁰ Ez azért érdekes, mert Kossuth 1849. március 15-én a táborban, Törökszentmiklóson írt feleségének egy levelet,⁶¹ ami Székely József cikkének hitelességét erősen megkérdőjelezi.⁶²

Az örökül hagyott ünnep

Az ünnepségek szónokai és az újságcikkek írói sokat gondoltak a jövőre a visszaemlékezések kapcsán: a jövő Magyarországra, a jövő generációira. Gerő Ákos (Greguss Ágost álneve), a szarvasi gimnázium tanára azért tartja szükségesnek, hogy az ifjúság a „többnyire balul értett” szabadság fogalmával tisztába

⁵⁶ Tiszavidéki Újság 1849. 24. szám

⁵⁷ Alföldi Hírlap 1849. 29. szám

⁵⁸ Reizner 1899. 149.

⁵⁹ Alföldi Hírlap 1849. 23. szám

⁶⁰ Székely 1893. 70.

⁶¹ Mód 1953. 655.

⁶² E valótlán állítás nagyítani próbálja az ünnep (1849. március 15.) fontosságát. Mivel a cikk 1893-ban íródott, elemzése nem e dolgozat feladata.

jöjjön, mert a jövőben ők lesznek a haza szabadságának „fentartói, oszlopai”.⁶³ Az Esti Lapok⁶⁴ és az Alföldi Hírlap⁶⁵ cikkeiben remélik, hogy 1850. március 15-én már a nemzet kivívott függetlenségét ünnepelhetik meg. A Tiszavidéki Újságban az áll, hogy hazánk életében március 15-e örök emléküvé emelkedett fel⁶⁶, egy másik cikkében pedig március 15-e évenkénti megünnepléséről ír.⁶⁷ „Emlékezzetek sokszor e’ napra, és imádjátok Istent, hogy még sokszor megünnepelezhessük, és pedig békében, szabadon a’ nemzet gazdag nagyságában” – olvashatjuk a Nép Barátjában is.⁶⁸ Szoboszlai Pap István és Szabados József ugyanezért könyörög a Mindenhatóhoz, A Közlöny pedig egyenesen arról ír, hogyha a szabadságát a nemzet kivívja, akkor március 15-étől fogja éveit számolni.⁶⁹

Mint az a fentiekből is kitűnik a szabadságharc hívei fáradhatatlanul munkálkodtak március 15-e halhatatlanná tételén. Már közvetlenül a pesti vértelen forradalmat követően (1848. március 18-án) felhívást tettek közzé egy a Szabadság terén felállítandó emlékmű anyagi támogatására.⁷⁰ A szabadság oszlopának tervéről Majer István tanár a kassai Képes Újság 1848. április 22-i számában ismertető cikket közölt. Helyénvalónak tartja, hogy „remek” cselekvéseit a nemzet megünnepelje, emlékmű állításával örökítse, és ezek által egyszersmind a kor nagy eseményeit és honszeretét késő unokáiba is „átlehelje”.⁷¹

Mindezekből egyértelműen kitűnik, hogy a szabadságharc hívei arra törekedtek: az elkövetkező években emlékezzenek az emberek a nagy eseményre, a szabadságharcra.⁷² Mégpedig úgy emlékezzenek rá, mint szent eseményre. Itt egyrészt arról van szó, hogy „a kulturális emlékezet a tényszerű múltat emlékezetes múlttá s így mítosszá alakítja.”⁷³ Másrészt az 1849. évi ünnepségekkel foglalkozó forrásokat elemezve jól kimutatható az a tudatos törekvés, melynek során a szabadságharcot, mint profán eseményt szakrális szintre emelték: a forrásokban a szabadságharc és azok az eszmék, amelyekért a harc folyt isteni eredetűeknek lettek nyilvánítva.⁷⁴ A szabadságharc szakralizálása tehát az emlékezet megszerkesztésének egyik formája. Az emlékezet megformálása pedig a hagyományalkotás alapja.

⁶³ Gerő 1849. 4.

⁶⁴ Esti Lapok 1849. 19. szám

⁶⁵ Alföldi Hírlap 1849. 22. szám

⁶⁶ Tiszavidéki Újság 1849. 23. szám

⁶⁷ Tiszavidéki Újság 1849. 20. szám

⁶⁸ Nép Barátja 1849. 9. szám

⁶⁹ Közlöny 1849. 54. szám

⁷⁰ Hermann 1996. 28.

⁷¹ Lukácsy 1989. 300.

⁷² A szabadságharc hívei tehát igényt tartottak a rájuk való emlékezésre. Vesd össze: „Az uralom visszatekintve legitimálja, előrettekintve pedig megörökíti önmagát.” Assmann 1999. 71.

⁷³ Assmann 1999. 53.

⁷⁴ Lásd erről bővebben: Erdélyi 1999: 54.

Az ünnepségek szerepe, funkciója

A kitalált hagyományok problémája Eric Hobsbawm⁷⁵ nevéhez fűződik. Ő a következőképpen definiálta a kitalált hagyomány fogalmát: „...gyakorlatok együttese, melyeket rendes körülmények között nyíltan vagy hallgatólagosan elfogadott szabályok irányítanak, rituális vagy szimbolikus természetük van, és arra törekszenek, hogy a viselkedési normákat ismétlés által bevessék, ami automatikusan magában foglalja a folyamatosságot a múlttal. Ahol lehetséges, ezek a gyakorlatok igyekeznek folyamatosságot teremteni egy erre megfelelő történelmi múlttal.” Ennek a kontinuitásnak a felmutatására még a forradalmi mozgalmak is törekednek.⁷⁶

A magyar forradalom idején született írásokban a francia forradalmi eszmék és a francia forradalmaknak követendő példaként való felmutatása igen jól ki-mutatható. A magyar szellem is, mint ahogy az egész korabeli Európa, újból erős francia szellemi befolyás alá került. 1848 március 15-ének megszületését közvetlenül is elősegítette az 1848. évi februári francia forradalom és az annak nyomában járó európai forradalmak híre. A magyar forradalom és a francia forradalmak párhuzamba állítása ezért egyáltalán nem meglepő. A Tiszavidéki Újságban ez áll: „Rendezetek ünnepeket, méltókat e nagy naphoz (március 15-éhez), mint a mellyen a magyar szent-háromság – a szabadság, egyenlőség és testvériség született. Lám a Francia megünnevelte a juliusi napokat a Marstéren, és ez ünnep e nemzetet egy új politikai életre érlelte. S mi kik a Franciák után egyedül állunk még e téren Európa földjén, tehetnénk-e e nap méltóbbat annál, mint e dicső nemzet tett?”⁷⁷ A szegedi Mars tér nevével is a francia forradalomra utal.

A hagyományok feltalálása akkor kezdődik, amikor a társadalom gyors átalakulása meggyengíti vagy lerombolja azokat a társadalmi mintákat, amelyekbe a régi hagyományok beilleszkedtek, és ezek a régi tradíciók már alkalmazhatatlanok. Az 1848. március 15-ét követő polgári átalakulás épp elég gyors és radikális volt ahhoz, hogy új hagyományok szülessenek. Március 15-e megünneplésének hagyományát maguk a szabadságharcosok és a szabadságharc hívei hagyták ránk örökölni. Éppen ezért nem tudok egyetérteni Gyarmati György azon szavaival, miszerint 1860-ban lett volna március 15-e „első nyilvános ünneplés”-e. És azzal a gondolatával sem, hogy a kiegyezést követő évtizedekben alakult volna ki március 15-e ünnepi szertartásrendje.⁷⁸ Gerő András ’48/49-et jellemezve ünnep nélküli ünnepélyességről ír: „...az egykorúak nem ünnepként fogták fel március 15-ét illetve ’48/49-et”, bár jellemezte őket „némi patetiz-

⁷⁵ Hobsbawm. 1987.

⁷⁶ Soós. 1998.

⁷⁷ Tiszavidéki Újság 1849. 19. szám

⁷⁸ Gyarmati 1998. 25–26.

mus”.⁷⁹ Ezzel ellentétben az egykorú írások (mind ’48-ban, mind ’49-ben) kifejezetten az ünnep fogalmát használták a március 15-ét éltető rendezvényekre.

Végezetül elmondhatjuk, hogy március 15-e megünneplésének legfőbb funkciója egyrészt a szabadságharc elveinek minél nagyobb tömegekkel való megismertetése, másrészt a következő generációkkal való elfogadtatása volt. Így tehát igazat kell adnunk Hoppál Mihálynak és Niedermüller Péternek, akik szerint a szimbolikus kommunikáció elsődleges célja, funkciója a társadalom által elfogadott érték- és normarendszer hatékonyságának biztosítása, az új nemzedékek által történő feltétel nélküli elfogadtatása.⁸⁰

Irodalom

Források

Alföldi Hírlap, 1849.

Bíró Sándor Tábori szónoklat martius 15-én 1849-be. Mondatott- Rétyi és Tábori szonok által. Sepsz Szent Györgyön a Reformátusok Templomában. Brassó 1849.

Egyházi beszéd, melyet a békés átalakulás végett a váci egyházmegyei kormány által rendelt s Dorosmán ápril 2-án megtartott egyházi ünnepély alkalmakor mondott Szabó Richard, helybeli káplán. Szeged, 1848.

Egyházi beszéd melyet a Veszprémi Nemzeti Őrsereg által tartott átalakulási örömnünnep alkalmával 1848-ik évi Tavaszho 9-én szabad ég alatt elmondott Tatay Sámuel ág. hitv. lelkész. Veszprém, 1848.

Egyházi beszéd, melyet Magyarhon szerencsés átalakulása emlékére tartatott hálaünnepély alkalmával, a kecskeméti reformált hívek templomában ápril 9-dikén 1848. Mihó László ref. segéd-lelkész. Kecskemét, 1848.

Egyesülés, melyre békés átalakulásunkért tartott hálaadó isteni tisztelet alkalmával egyházi beszédben polgár hallgatóit felkérte a Székes-fejérvári székesegyházban 1848. évi martius 26. napján Molnár János. Székes-fejérvár, 1848.

Esti Lapok, 1849.

Figyelmező, 1849.

Gerő Ákos beszéde a szabadságról. Tartva Martius tizenötödikének első évnapiján az ifjúság előtt. Szarvas 1849.

Honvéd, 1849.

Közlöny, 1849.

Lukácsy Sándor (szerk.): Ez volt március 15-e. Kortársak írásai a forradalomról. Minerva, Bp., 1989.

Marczius Tizenötödike, 1849.

---

⁷⁹ Gerő 1993. 397–399.

⁸⁰ Hoppál–Niedermüller 1983. 276.

- Márczius 15-ikének első évfordulója. Függetlenség, 1885. 73. sz.
Márcziusi ünnepségek 1849-ben. Hazánk, 1895. márc. 15. sz.
Mód Aladár (főszerk.): Kossuth Lajos összes munkái XIV. Akadémiai Kiadó, Bp., 1953.
Nép Barátja, 1849.
(Szoboszlai) Pap István: Márczius tizenötödiki év fordulati országos ünnepély alkalmával a debreceni helv. hitv. egyház nagy templomában előmondott könyörgés. Debrecen, 1849.
Szabados József: Egyházi beszéd, melyet 1849. évi martius 15-én, midőn új alkotmányunk évünnepe tartanék, Szegeden a Mars téren mondott. Szeged, 1849.
Székely József: Hogyan ünnepelte meg Kossuth 1849-ben március 15-ét? Történelmi Lapok, 1893.
Tiszavidéki Újság, 1849.
Zuboly (Bányai Elemér): Az első évforduló. Március 15-ike 1849-ben. Vasárnapi Újság, 1906. 11. sz.
Alfred zu Windisch-Gratz hg. cs. kir. altábornagy – Felix zu Schwarzenberg hg. miniszterelnöknek. Maklár, 1849. március 1. Österreichisches Staatarchiv Haus-, Hof-, und Staatsarchiv, Kabinetsarchiv, Geheimakten, Nachlass Schwarzenberg. Kt.12. Nr. 481

Feldolgozások

- ASSMANN, Jan
1999 *A kulturális emlékezet. Írás, emlékezés és politikai identitás a korai magaskultúrákban*. Atlantisz Könyvkiadó, Budapest.
- BODÓ Julianna
1995 Március 15. Csíkszeredában, in: TÚROS Endre (szerk.): *Változásban? Elemzések a romániai magyar társadalomról*. Pro-Print Könyvkiadó, Csíkszereda.
- BUCSAY Mihály
1985 *A protestantizmus története Magyarországon*. Gondolat Kiadó, Budapest.
- ERDÉLYI Mónika
1999 Az első évforduló: 1849. március 15. – a korabeli sajtó tükrében, Honismeret 1999/4. 53-60. (Bővített változatát lásd: ERDÉLYI Mónika: Egy nemzeti ünnep születése. 1849. március 15, *Belvedere Meridionale*. XII. évf. 1–2. sz. 44-62.)
- FEISCHMIDT Margit–BRUBAKER, Rogers
1999 Az emlékezés politikája. Az 1848-as forradalmak százötven éves évfordulója Magyarországon, Romániában és Szlovákiában. Replika, 1999. szeptember. 67–88.
- FIRTH, Raymond
1983 A „szimbólum” jelentése, in: HOPPÁL Mihály–NIEDERMÜLLER Péter (szerk.): *Jelképek – kommunikáció – társadalmi gyakorlat. Válogatott tanulmányok a szimbolikus antropológia köréből*. Tömegkommunikációs Kutatóközpont. Tanfolyamok. Budapest., 187–197.
- GERŐ András
1998 *Az államosított forradalom. 1848 centenáriuma*. Új Mandátum Könyvkiadó, Budapest.

- 1993 Március 15. Fejezetek a nemzeti szabadságünnep hányatott töredékéből, in: GERŐ András: *Magyar polgárosodás*. Atlantisz Könyvkiadó, Budapest.
- GYARMATI György
1998 *Március hatalma – a hatalom márciusa. Fejezetek március 15. ünneplésének történetéből*. Paginarum, Budapest.
- HERBER Attila–MARTOS Ida–MOSS László–TISZA László
1997 *Történelem 5*.
- HERMANN Róbert szerk.
1996 *Az 1848-48. évi forradalom és szabadságharc története*. Videopont Kiadó, Budapest.
- HOBBSAWM, Eric
1987 Tömeges hagyomány – termelés: Európa 1870-1914, in: HOFER Tamás–NIEDERMÜLLER Péter (szerk.): *Hagyomány és hagyományalkotás*.
- HOFER Tamás
1992 Harc a rendszerváltásért szimbolikus mezőben. 1989. március 15-e Budapesten. *Politikatudományi Szemle* 1:29–51
- HOPPÁL Mihály – NIEDERMÜLLER Péter
1983 Társadalmi értékrend és szimbolikus kommunikáció, in: HOPPÁL Mihály – NIEDERMÜLLER Péter (szerk.): *Jelképek – kommunikáció – társadalmi gyakorlat. Válogatott tanulmányok a szimbolikus antropológia köréből*. Budapest, 258–278.
- HORVÁTH György
1996 Március 15-e a vajdasági magyar sajtóban. *Regio* 1996/4. 133-157.
- KOSÁRY Domonkos
1990 *Újjáépítés és polgárosodás 1711–1867. Magyarok Európában III. Háttér Lap- és Könyvkiadó, Budapest*.
- NÉMEDI Dénes
1997 Március 15. Az ünnep és sajtója, in: SZABÓ Márton (szerk.): *Szövegvalóság. Írások a szimbolikus és diszkurzív politikáról*. Scientia Humana. Budapest, 239–261.
- PLAINER Zsuzsa
2001 1848 emlékezete egy helyi társadalomban. Nagyvárad, 1998. március 15. *Regio* 2001/1. 92–110.
- SOÓS Gábor
1998 *Kitalált hagyományok*. (gopher://gopher.mek.iif.hu:7070/00/porta/szint/tarsad/tortene/soos2.hun)
- SZABÓ Róbert
1998 Politikai propaganda és történelmi ünnep. Adalékok az 1948. márciusi centenáriumi ünnepségek történetéhez. *Történelmi Szemle* 1998/3–4. 215–227.
- SZÁNTÓ Konrád
1988 *A katolikus egyház története*. II. kötet. Ecclesia, Budapest.

Mónika Erdélyi

**„Remember This Day Many Times and Worship God”
Constructing the Memory of 15th March in 1849**

The War of Independence against the Habsburgs broke out on 15th March 1848 in Pest-Buda, the capital of Hungary. Since the end of the nineteenth century 15th March is the Hungarians' greatest national holiday expressing the unity of the nation and the values of bourgeoisie civilization. The present study analyzes the formation of the holiday. In 1849, the fight against Austria was still going strong. Contemporary Hungarians symbolically in due remembrance of 15th March, and they rose it onto a sacred level. They considered it, to be symbolic manifestation of freedom, equality and fraternity.